
KARLISTADA ETA SANTA KRUZ

Lenengo Karlistada emakume bat, gizonezkoen ordeaz, erregiña izendatu zutelako sortu zan. Bergara'n Maroto karlistak eta Espartero liberalak alkarri eman zioten 'besarkada' negargarri batekin amaitu zan.

Isabel bigarrena zan erregiñi ori. 13 urte betetzearekin batera, ezkondu zuten Borbon batekin...

Urteak pasa ziran, eta 1868'an bota zuten errege-aulkitik Iraultzari bidea emanaz. Saboya'ko Amadeo aukeratu zuten errege berria. Bi urte besterik ez zuen iraun: 1873-Otsaillaren 1 Van aide egin zigun Italia, bere errira.

Ondoren, amaika illebeteko Errepublika. Garai larriak ziran eta Fuero eta Erljioren aurkako lanean ekin zuten guztiak. Eta, orretzek eraman ginuzen berriro beste Karlistada batera.

Don Carlos de Borbón VII'garrenak, bere errege izateko eskubideak aurretik zituela, agintarien aurka jeikitzeo agindua eman zuen, España osoan, 1872'ko Apirillaren 21'erako. Lau urte iraungo zuen eta, batez ere, bere barruko naigabez, il zan 1876'garren urtean.

Bergarako salakeri arrekin oso asarre gelditu ziran benetako euskaldun errimaitaleak. Oien artean bat, Elduayen'go apaizgaia. An zebillen zoratu bearrean, Bergara'ko Salakeria gogora etortzen zitzaion bakoitzeko.

Samoa baserriko semea zan Manuel Ignazio Santa Kruz, 1843'an sortua. 1867'an egin zuten apaiz eta bereala asi zan Goierria'n zear, dirua biltzen eta armak ekartzen Frantzia'tik. Kobeetan, baserrietan, baita soro erdian egiñiko zuloetan ere, gordetzen zitun... Ordurako Hernialde'ko erretoa zan.

Tolosa'ko agintari liberalek susmo txarren bat artuta zeuden ordurako eta ots egin zioten Tolosaka etortzeko; baña, entzungor egin zien. Goiz batean, ara nun agertzen dan Hernialde'n mikelate eta soldadu pillo bat, komandantea buru zutela, apaizaren billa, Meza ematen ari zan bitartean.

Komandanteari eskatu zion, emateko tarte bat, Meza ondorengo otoitzak egiteko... Irten zuten elizatik eta beste eskari bat egin zion militarriari: An aurrean zegoen baserri artan artzen zuen egunero bere gosaria, eta baraurik zegoenez, ba uraxe nai, gozaldu.

Baietz, juateko. Gudari taldeak ipiñi zitun etxe—aurretik eta atzetik, ba'da ez ba'da ere. Apaizak, etxean sartu orduko, etxeoandrearri bere gizonaren galtzak eta blusa bat ekartzeko eskatu zion. Aiek jantzi, otarra bat lepoan artu,

eskuan itaia eta atzeko atetik, soldaduen erditik, sororan barrena, Ernio'runtz.

Gosaria luze zijoan eta Komandanteak, susmo txarrak arturik, etxea ipurdiz—gora aldatzeko eskatu zien gudariei. Ganbarako belarretan baionetak sartzen saiatu ziran aldi luze batean... baña, basen-ian ez zegoen apaizik. Ordurako Ernio menditik Bidania'ra jeisten ari zan Santa Kruz, bere lagun erretorearen etxera. Otarra eta itaia lagata, Tolosaka, soñean zituen jantzi aiekin. Tolosa'tik irten zuten bere billa gudari 'beltzak' eta eurok baño lenago zan bera, Santa Kruz, axarien kabian, Tolosa'n.

Manuel Santa Kruz, gizon ausarta eta kirio gabea. Burua, otz.

Santa Kruz'en gerrarako—irteerak

Don Carlos'en agindua betetzeko (1872—IV—21), Santa Kruz kapellau bezela irten zan gerrara, Recondo Jeneralaren mendean... Irteera arek ez zeukan ez buru eta ez isatz; naaste—borraste galanta.

Barkamena eskeintzea naikoa izan zan, guztiak, Jeneralak aurretik, etxera joateko, millaka fusil etsaien eskuetan utzita gero. Amorebieta'ko oraingo itzermana, Bergarako Besarkada baño askoz okerragoa, Don Carlos'en iritzira.. Recondo'ren kapellaua buru—makur Frantzia'ra; baña, Jeneral'en jokaera arrekin oso asan-e.

Illebate pasa orduko, irten du, bakarrik irten ere, emere-tzi mutillen gidari, bere buruko indarrak neurtzera.

Gau aretan mutil bateri tiroa eskapatu eta oñetan eman zion. Ingumari artako berririk iñork jakin ez eta Santa Kruz berberak, artu zuen mutilla bere kontu, tokiren batean izkutatzeo. Artan dabilela, arrapatu dute Aramayona'n eta bertako udal—etxera eraman zuten, urrango goiza argitzen zanean, fusilatzeo. Maiatza zan, urtea 1872. Asi orduko, orra Santa Kruz'en azkena. Ilketan parte artzera, zetorren Gazteiz'tik Primo de Rivera jenerala.

Bein Hernialde'n iges egin ba'zun, gaur ere iges egingo du, naiz—eta Udaletxetik kalera salto egin eta aldameneko errekan bere burua izkutatu bear... Santa kruz'en billa talde guztiak zakurrak axariaren atzetik bezela. Inguru guztieta-ra zabaldu ziran, ez bait zekiten zer norabidera jo. Erreka berbera ere ondotoxo arakatu zuten. Dana alperrik. Ogeita lau ordu billa ibilli ondoren, aide egin zuten guztiak Aramayona'tik; baita Primo de Rivera Jenerala bera ere: ustel gertatu zitzaion etorrera...

EUSKAL EDESTIA

Errekatik irten zuanean, goseak eta otzak aulduta, base-
rri bateko etxejaunak artu zuen, ondo zaindu eta koba
batean gorde... Sendotu zanean, berriro Frantzia'ra.

Irugarren eta aizken irteera

1872'ko Abenduaren lenengo egunean, deia egin zien
beure mutillari, Biriatu'ko illerrian alkar biltzeko. 37 mutil
agertu ziran bertara. Bidasoa ibaia igari pasa eta Aia'ko
Arkaitzetara. Soñekoak aldian legortu, gaueko otzari begi-
ratzeke eta an alkartu ziran mutil geiago: danetara 50.

Poza zabaldu zan Gipuzkoa osoan, Santa Kruz etorri
zalako eta mutillak bildu ziran bere inguruan geroz eta geia-
go. Ez zituen edonola artzen: ardo edo lizunkeriaren men-
deko zirenak, ez zituen nai...

Bergara'tik Mondrago'ra zijoan liberalen konboi bateri,
San Prudenzio inguruan, 47 fusil eta iru kaja munizio arra-
patu eutsezan. Deba'ko elizaren dorrean 50 eta karabine-
roen beste orrenbeste zamarra, otzaren aurka. Mutil berriak
etorri ala, ateratzen zituzten baserri eta kobeetan izkutatu-
tako armak; baita, zuloetakoak ere...

Bost illebete, 37 mutillekin sartu zanetik, eta preso artu
zuten Aramaiona'ra, bertara, azaldu zan, batalloi oso bate-
kin: bost konpañia, eun gizon bakoitzak eta Santa Kruz
aurrean. Karlisten batalloirik ederrena, indartsuena, zuzene-
na... Jendea, illunabarra izan arren, erriko plazara urbil-
du zan, pozez txoraturik, ikaragarritzko festa sortuaz: zora-
mena. Urte bete, maiatzetik maiatzera, Udaletxe aretan
iltzeko preso zegoena, ara euren orain orrelako indar bere-
ziakin, bera danen buru.

Santa Kruz'en Etsaiak:

Liberalak

Ez ziran gutxi. Lenengo ta bat Gipuzkoa'ko liberal agin-
tariak: Tolosa'ko Agirre, diputadu jaunak, 10.000 urrezko
pezta eskeintzen ditu Santa Kruz, bizirik ala illik, ekartzen
duanari.

Bigarren lekua Karlisten, izarrez eta medallaz betetako
Jeneralentzako zan. Millaka gizon euren mendean izan
arren, ez ziran ezertarako mogitzen: toki erosoak aukeratu
eta bertan goxo; ibiltzeko zaldi bat eta lo egiteko, berriz,
oge biguñak. Nekez mogitzen ziran burrukarako, eta beti
gudari moltso aundiekin; Santa Kruz'en asmoa izaten zan,
gizon gutxiekin, berrogeita amar ala eun, jo ta desagertu;
gaur emen eta biar beste urrutiko leku batean... Berak orre-
laxe egiten zuan. Naiz—eta salatariz inguraturik egon, ez
zekiten sekula nundik joko zuan Santa Kruz'ek. Liberalen
soldaduak, mikelleteak, liberalen boluntarioak, guztiak
zebiltzen mendian gora, mendian beera, Santa Kruz'en
arrastorik aurkitu eziñik...

Jeneral Karlistak

Militar Karlisten Jeneral ano auek ezin zuten pakean
jaso Santa Kruz'ek burrukara irtetzean, aurrea artu ziela:
eurak Abenduaren 18'an eta Santa Kruz Abenduaren lenen-
go egunean. Ez eta erriek zioten maitasuna; gutxiago orain-
dik mutillek ziotena eta auen burrukarako griña...

Orregaitik edo, Lizarraga Jeneralak, Gipuzkoa osoko
zuzendariak, agindu au eman zien bere menpekoei: aurki-
tzen dezuten tokian fusilatu Santa Kruz; onek berriz ez zion
sekulan barkatu orain agertuko degun Aia'ko saldukeria.

Santa Kruz Bergara aldeko Komandantea ez zan bertan
goxo geldirik egoten: Aizgorri, Aralar eta Napar euskaldun
mendiak jorratzen zitun etenik gabeko ibilleratan... Aia'ko
mendietan, Zarautz uriaren aurrean, muño bat egokitu zuen
burrukarako gordeleku; zangak iriki zitun inguruan eta
aurreko arboladiak bota errezago zaintzeko.

Liberal agintariei ez zitzaien gogoko muño ura eta inda-
rez artzea erabaki zuten: iru talde aundi bota eutsoezan iru
bide desberdiñetik: Donostia eta Tolosa'ko bideetatik bana;
irugarrena Itziar aldetik. Itsasoa zeukan aurrean eta erasoa
jo zioten ezkerretik (Itziar), eskubitik (Donosti) eta atzetik
(Tolosa)...

Egun aietan Lizarraga Zarautz'en kokatuta zegoen milla
gizonekin eta Santa Kruz'ek eskatu zion ezkerreko (Itziar)
bidea zaintzeko eta berak, beste biak zainduko zituela.

Lizarraga'k erantzun zion, baietz, egoteko lasai, berak
emango ziela aurpegi... Ezkerreko erasoari begiratzeko,
Santa Kruz'ek egin zitun beste biak egokitzen zitzaian eran-
tzuna emateko prestakizunak. Bigaramonean an nun dato-
zen bi talde, nola eskubitik, ala atzetik. Jarri zitun mutillak
ara begira; Lizarraga'k egingo zuen bere lana Itziar aldetik
zetoztenekin... Ustea uztela gertatu zitzaion: Lizarraga'k
zaindu bear zuen tokitik Primo de Rivera Jenerala agertu
zan, kañoi eta guzti... Lizarraga'k Itziar'en bertan topa zuen
Primo de Rivera; baña, eraso egin bearrean, aurrera jo zuan.
Parean pasa ziran biak eta alkarri agur beroak botatzea bes-
terik ez zitzaian falta. An utzi zuen mendian Santa Kruz
etsaien eskutik erailla izateko.

Estu—aldi aretan, bakoitzak al zuen tokitik iges egiteko
agindua eman zien Santa Kruz'ek illunakin batera eta goi-
zean Itziar'en alkartzeko guztiak. Geienak an agertu ziran
egunsentirako elizaren inguruan. Ango alkate—ordekoai
agindu bat eman zion zorrotz: Biltzeko errian zeuzkaten
petroleo lata guztiak, utsak eta beteak; gardian artu, eta
Deba ra jetxi ziran. Meatxu egin zien debarrei, erria erreko
zuela, baldin dorreko karabineroak andik jetxi eta beuren
armak ematen ez ba'zioten...

Bizia barkatuko ziela...

Meatxua bakarrik ez zan izango, eliz atariko karaitz

arriak erreta bait daude... Dana dala, iskilluak eman eta zamarrak ere bai. Abenduko eguraldi otzak ziran aiek...

Santa Kruz Mutriku'ko zubitik ez zan pasa eta ara nun agertzen dan, Itziar'tik beera, Primo de Rivera, txakurra erbiaren usañera bezela; baña, erbiak alde egin zion Berriatua'raiño gelditzeke eta andik Ziortza'ra, gaueko atsedena artzera...

Lizarraga eta Santa Kruz'en alkarrenganako gorrotoak estanda egin zuen Aia'ko arazo onetan. Eta etsaien eskutik erail ezin izan zuen gizona, Aia'tik bizirik ateratako Santa Kruz, Lizarraga berberak fusilatzeke agindua eman.

Ez zan, ordea, agindu ori Santa Kruz'en aurkako lenengo agindua: Azaroren asierako egunean, Santa Kruz burru-kara sartu zala Dorregaray Jeneralak jakin zuanean, onela esan omen zuan: 'Nik apaiz ori, arrapatzen dedan egunean, garbituko det'. Zergaitik? Berari noiz sartu bear zuen, esan ez ziolako; bera bait zan Euskal erri eta Errioxa'ko karlista guztien buru.

Beste etsai bat, Dorronsoro Ataun'goa izan zuen gure Don Manuel Santa Kruz apaizak. Nor zan Dorronsoro? Gipuzkoa'ko karlisten Diputadu Nagusia, gudaroste osoaren arduraduna: janak, armak, jantziak, gauza guztiak, zeuden bere mende. Orregaitik, Aia'ko aretan, Santa Kruz'ek 15.000 kartutxo eskatu eutsozan eta erantzuna: 'Kartutxo zaarrak betetzeko'... Biltoki bat zeukan Peña Plata zeritzan, Frantziako mugatik gertu, Etxalar inguruan eta andik irtezen zuten Gudaroste batek bear zituenak eta danentzako zeuden prest, Santa Kruz'entzako ez ba'zan. Arentzako iñoiz ezer ez. Beingo batez, ara joan eta bosteun praka arrapatu zizkion Santa Kruz'ek, bere mutillenzako bear zituenak. Milla bidar bota zion lapurketa ori aurpegira apaizari...

Beste medalladun jeneral karlista, Santa Kruz'en etsai, ValdeEspina degu. Santa Kruz Bidasoa'ko Bera'ra berreun gizonekin etorrita zegoen, beste irureun Aralar'en utzita. Artan, gaeuz eta ixilka, etsaien antzera, etorri zan Bera'ra Valde-Espina bere indar eta Lizarraga'k utzitakoekin: danetara, milla gizonetzko. Erriari bira osoa eman zion, erdian Santa Kruz arturik bere berreun mutillekin. San Fermin eguna zan: Uztailak 7.

Bigaramonean Jeneralak, beregana etortzeko ordena bidaldu zion, izketaldi baterako. Santa Kruz'ek entzungor egin zion eta orduan, Konpañi oso bat bota zion etxera, indarrez ekartzeko. Santa Kruz'ek ez zuen karlisten arteko burrukarik nai, eta iru lagun artuta, joan zan Valde-Espina'rengana. Onek, Don Carlos'en eskutitza erakutsi zion. Erregearen agintea zekarren Santa Kruz'entzako: alde egiteko Frantzia'ra biurri naaskante bat besterik ez zalako eta karlistentzako kaltegarri.

Valde-Espina'k agindu zion emango ziola urrengo egunerako, Uztailak 9, Frantzia'rako bidea zabalduko zion txartela. Santa Kruz fidatzen ez, eta gau artan bertan, alde

egin zuan, egoitza Valde-Espina'ren zaindaries inguratutik egon arren... Goizean goiz, ezpañak miazten, Lizarraga agertu zan Bera'ko errian, bere etsaia kaiolan arrapatuta zeukelako. Baña, Santa-Kruz'en billa joan ziranean, txoria alde eginda zegoen... Nola, baña? Zaindariz inguratuta egon arren, alde egin digu berriro... Bazuan artarako sen berezia.

Santa Kruz'en ibillerak

Gau aretan iges egin zuen Frantzia'ra, lau kapitan lagun zituela. Bere asmoa zan Don Carlos berarekin itz egitea; baña egun artan bertan, erregea Sara'tik Zugarramurdi'ra sartu zan.

Santa Kruz eta bere lau kapitaneak, muño batetik begira egon ziran Don Carlos'ekin zijoan taldeari: markes, konde eta galartsu asko baña ganorazko gudaririk gutxi. Santa Kruz'ek bere kapitanei: "Emen benetako karlistarik ez dator; auekin ez dago gerra irabazterik". Itxura, besterik, ez.

Santa Kruz eta bere mutillak beste era batera oituta zeuden, gogor eta kementsu; erregearekin zetoztenak, berriz, biguñak eta nekerik gabekoak ziruditen. Izar asko, domiña asko, galartsu asko... Geiegi gauza onerako.

Santa Kruz'ek Pirine mendietatik, Leiza'ra, eta andik Aralar mendiera; emen Ataun'go San Gregorio auzoa artu eta andik Aizgorri'ra Araba'ko errieta'raiño... Gau ta egun, etenik gabe, ibilli oi ziran bizkor eta arin; era orretara, golpe bat emen eman, eta bestea espero ez zuten urruneko baztar batean... Don Carlos'en inguruko lagunak eta bere Jeneralak, bigun oituak, erosoago eta lasaiago saiatuak, ez ziran bat etortzen Santa Kruz'ekin... Orregaitik, edo, Don Carlos bera ere Santa Kruz'en aurka gertatu zan, Jeneralen esanetara... Apaiz gizarajo bat, militar mailla altuenetako Jeneralekin eztabaidan, alajaiña...

Gipuzkoa'k zortzi batalloi zitun; bat, Azpeiti'koa, Bizkaia'ra pasa zuten; gelditzen ziran zampirak, Lizarraga'ren menpekoak, Santa Kruz'en alde zeuden naiz eta, apaiza fusilatzeke agindua artuta egon. Goraka artzen zuten ikusten zuten bakoitzeko.

Aizkeneko illebeteetan, maiatza eta ekaiñean batez ere, erririk erri ibillia zan, izugarriko agurrak eta festak sortzen leku guztietan jendea zoramenak artuta... Bitarte orretan, lau jeneral triste Don Carlos'en aurrean, ekin da ekin, esan da esan, apaizaren aurka... Aizkenetako euren ulburua lortu zuten eta 1972'an VII'aren 9'an, Frantzia'ra iges egin bear izan zuan Erregearen aginduz.

Berri txar orrek tristura sartu zion euskal erriari biotzean.

Santa Kruz'en aizkeneko ekintza ausarta

Lau illebete zeramatzan Frantzia'ko desterruan, Lizarra-

EUSKAL EDESTIA

ga'k bi apaizaren ofizial eta lagun arrapatu eta fusilatu zituenean. Santa Kruz'ek, burrukarako bear zuen dirua, armak bezela, Gipuzkoa osoan sakabanatuta zeuzkan, base-rietan bezela, kobeetan ere... Aiek ekartzera bialdu zitun biak Santa Kruz'ek; eta artan dabiltzala, Lizarraga'ren eskuetan erori ziran. Bai onek laister garbitu ere.

Lizarraga'ren gaiztakeriak biotza urratu zion apaizari, eta burrukara berriro itzultzea erabaki zuen. Lizarraga Asteasun kokatuta zegoen aspalditik, Tolosa'ri erasotzeko asmoetan: inguru guztiko mendietan konpañiak zeuzkan zabaldua, bera erdian artuz, segurantz osorako.

Santa Kruz'ek. Abenduko 6'tik 7'rako gabean, mugatik Berrobi'ra jo zuen, frantzes, español eta karlista muga-zai-ñak iruzurtuta gero. An, bereak izandako bi konpañiekin alkartu zan eta Asteasu aldera jo zuan. Bidean, beste zortzi konpañiek jarraitu zioten.

Neguko egunsenti aretan, zortziretarako, amar konpañiak Asteasu'ko emparantzan zeuden errenkadan zutik, Lizarraga eta Estado Maiorra elizan sartuta, Meza entzuten zeudelarik. Eskuetan zeukan merezi zuten zigorra emateko aukera. Baña, ez zuen nai, inolaz ere, karlisten arteko burrukarik, eta taldetxo bat bialdu zion elizara, berarekin itz egiteko prest zegoela esanez. Ez alperrik; Lizarraga'k eliz—ataritik, bereala aide egiteko agindu zion, gerrarik nai ez ba'zuen.

Konpañi batzuek Lizarraga'rekin zeudela ikusirik, eta karlista odol—ixurtzerik nai ez, enparantzan ordenan jarriak zeuden bere amar konpañiak artu eta aide egitea erabaki zuen... Eskuan txapela buru gañetik eragin, 'Gora Jainkoa' eta 'Gora Fueroa' ots agiñez, martxan jartzeko agindua eman zien amar konpañiei. Oñati'ra joan eta an zeuden Gipuzkoa'ko Junta Jenelei makurtu ziran...

Bera, berriz, Santa Kruz, Frantzia ra igesi. Nola? Orixen ez dakigu, Irun'dik pasa zala besterik. Aingerak bezela, esku—artetik eskapatzen zien. Oraingo onetan, betirako: ez zan geiago Euskalerra'ra itzuli... An zebillen batetik bestera, bere burua izkutatu eziñik; baña, España'ko Gobernuak Frantzi'koari Santa Kruz'en extradizioa eskatu zionean, orduan Londres'era baztatu zan.

Santa Kruz mixiolari

Berealako batean, Londres'etik Ameriketara mixiolari, karlisten azken gaiztoa aurretik asmatuz. Berak aide eginda gero, ibilli ziran ibilli beste iru urtez burruka negargarri aretan ezer zuzenik egin gabe, ondamentia Euskalerra'ri ekarriz; gauzak asieran baño okerrago aizkenean...

Ameriketean (Colombia) mixiolari, ezagutu zuen gerra-aren azkena. Ainbeste Jeneral, ainbeste medalladun, ainbeste galartsu eta ainbeste izar... Danak agintzeko; iñor gutxi aginduak betetzeko eta lanerako. Orra su—ziri festa asperga-

rri ura nola amaitu zan, ez Jainko eta ez Fuero. Azkenik, ezta erregerik ere...

Berrogeita amar urteetan mixiolari izan ondoren, 1926'ko Dagonillaren (Abuztua) 10'ean il zan Pasto deritzan Colombia'ko errixka batean, Andes mendietan, 2.800 metrora. An utzi zitun bere ezurrak betirako, Euskalerra'rekin amesetan. Urte aretan España'n, indarkeriz agintzen zuan Primo de Rivera Jeneralak, Santa Kruz'en atzetik ibillitako beste aren illobak.

Mendietako indioak zitun maite eta auzoetan biltzeko, turuta bat jotzen zuan, gerratean bezela. Mututu zitzaion eta bere emengo lagunei eskatu zien beste bat. España'ko Errege Alfonso XIII'garrenak, ori jakitean berak bialdu zion beste bat, Frantzia'tik ekarria, otzenagoa bait zan emengoak baiño.

Turuta ori Pasto'ra illaren 10'ean eldu zan, Santa Kruz gorpu zegoela. Eta, beste mundurako ez zuan bear Orra gizon bizkor baten amaiera. Tximista baten antzera jotzen zituen etsaiak eta, askok diote, bera izan ba'litz indar guztien buru, orduan, beste kuku batek joko ziola Euskalerra'ri.

Zumalakarregi lenengo gerratean eta Santa Kruz bigarrenean, biak eduki zuten Euskalerriko etorkizuna eskuetan: Zumalakarregi bala galdu batek garbitu zuen Begoña'tik Bilbo'ra begira dagoela eraso jo aurretik; Santa Kruz, berriz, Don Carlos'ek berak, bere jeneralen aolkuz, bota zuen Ameriketara mixiolari.

Burruka aiek ezkerok dabil Euskalerriko barrua sosegu gabe, su—mendiak beti lertzeko arriskuan dabilzan antzera. Espartero'k asitako lana, Franco'k borobildu; Franco il zan, baña ondorengo burruken sustraiak, urrutitik datoz: XIX'garren mendean here askatasuna eta bizi—izatea kendu zientetik. Indarkeriaren oñarria politikoa da, berreun urte auetan gauza asko bota izan badiote gañera ere.

Espartero'k 1839'an Fuero'aren arbola, azpitik ebagi zuen bere ezpataz. Eun unte beranduago, 1939'an Franco'k aizkena eman arbolaren mokor—ondoari... Baña, sustraiak an gelditu ziran... eta gero agertu dira bizirik dirautela.

Deban 1998-VII-19'an.
ARRINDA'TAR ANES.

